

6100 SAYILI HUKUK MUHAKEMLERİ KANUNU GENEL GEREKÇESİ

T.C.

Başbakanlık

Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü

Sayı :B.02.0.KKG.0.10/101-1293/1690

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Adalet Bakanlığı'nca hazırlanan ve Başkanlığınıza arzı Bakanlar Kurulu'nca 17.3.2008 tarihinde kararlaştırılan "Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı" ile gerekçesi ilişikte gönderilmiştir.

Gereğini arz ederim.

Recep Tayyip Erdoğan

Başbakan

4 Ekim 1927 tarihinde yürürlüğe giren 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, İsviçre'nin Neuchâtel Kantonuna ait 1925 tarihli Medenî Usul Kanunundan tercüme edilerek alınmıştır. Ancak Neuchâtel Medenî Usul Kanununun tercüme edilerek hukukumuzda alınması sırasında, bazı bölümler için Fransız ve Alman hukukundan da yararlanılmıştır.

1086 sayılı Kanun, yürürlüğe girmesinden bugüne kadar yaklaşık otuz kez değiştirilmiştir. Bu değişikliklerin tümünde, geciken yargının hızlanması, daha basit ve daha ucuz bir yargının sağlanması amaçlanmıştır. Ancak bu değişiklikler genellikle, uygulamada görülen aksaklıkların ve şikâyet edilen hususların giderilmesine yönelik belirli maddelerin veya belirli kurumların değiştirilmesi biçiminde yapılmıştır.

1086 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra, yeni bir Medenî Usul Kanunu yapılması için çeşitli tasarılar hazırlanmıştır. Bunlardan birincisi, 1946 yılında hazırlanan Tasarı olup kanunlaşması mümkün olmamıştır. Bu metin, 1952 yılında "Hukukta Yargılama Usulü Kanunu Tasarısı" olarak 1952 yılında ne sunulmuş, ancak yine kanunlaşmamıştır. 1955 yılında birinci Tasarıdan yararlanarak hazırlanan "Hukukta Muhakeme Usulü Kanunu Layihası" ne sevk edilmişse de burada görüşülemeden kadük kalmıştır. Bu tasarıları 1967, 1971 ve 1993 yıllarında hazırlanan tasarılar takip etmiş, ancak bunlar da kanunlaşmamıştır. 1993 yılından sonra, yeni bir hukuk usulü muhakemesi tasarısı yönünde çalışma yapılmamıştır.

Son yıllarda temel kanunlar tüm olarak gözden geçirilerek, yeni tasarılar hazırlanması yoluna gidilmiş ve bunun sonucunda hazırlanan Türk Medenî Kanunu Tasarısı, 8/12/2001 tarihinde yayımlanarak, 1/1/2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu hakkında oluşturulan komisyonlar tarafından hazırlanan tasarılar da tamamlanarak, kanunlaşmaları için gerekli süreç başlatılmıştır. 21/6/2001 tarihinde yürürlüğe giren Milletlerarası Tahkim Kanunu kabul edilirken, iç hukuktaki tahkim kuralları Milletlerarası Tahkim Kanunu ile birlikte değerlendirilmediğinden, Uncitral Model Kanun hükümleri iç tahkime alınamamış ve birbirinden ayrı tahkim

hükümleri uygulamaya başlanmıştır. Halbuki Almanya, Hollanda ve İtalya'da tahkim kuralları, millî ve milletlerarası tahkim arasında bir ayırım yapılmaksızın tek bir kanun içinde düzenlenmiştir. Bu gelişmelerin yanında, bölge adliye mahkemelerinin kurulmasıyla ilgili, 5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve

Yetkileri Hakkında Kanunun kabul edilmesinden sonra, 1086 sayılı Kanunda kanun yollarıyla ilgili önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu gelişmeler, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu yerine yeni bir tasarı hazırlanmasını gerektirmiştir.

1927 yılında yürürlüğe giren 1086 sayılı Kanunun dili oldukça eskimiş ve genç hukukçular tarafından anlaşılması zorlaşmıştır. Bunun yanında, Kanunun zaman içinde değiştirilmesi nedeniyle bazı kavram ve kurumlar ayrı terimle ifade edilmiştir. Örneğin, 1086 sayılı Kanunun 9 uncu maddesinde "yetki", 13 üncü maddesinde ise "salâhiyet"; 175 inci maddesinde "tatil", 176 ncı maddede ise "ara verme"; ayrıca 176 ncı maddede "karşılık dava", 203 üncü maddede ise "davayı müteakile" ibareleri yer almaktadır. Yine 176 ncı maddede "Yargıtay", 428 inci maddede ise "Mahkemei Temyiz" terimleri kullanılmaktadır. Benzer şekilde bilirkişi terimi, aynı zamanda "ehlihibre" ve "ehlivukuf olarak ifade edilmiştir. Böylelikle aynı kurum, aynı Kanun içinde birden fazla sözcükle ifade edilmeye başlanmıştır. Kanunun maddelerinde zaman içinde yapılan değişiklikler ve bazı maddelerin Kanundan çıkarılmasından sonra boşluklar oluşmuş, bazı yeni ilke ve kurumlar 1086 sayılı Kanunda yer almamıştır.

469 sayılı Mehakimi Şer'iyenin İlgasına ve Mehakim Teşkilatına Ait Ahkamı Muaddil Kanun ve 1086 sayılı kanunlarda toplu mahkeme olarak kurulması öngörülen asliye hukuk mahkemeleri, 5235 sayılı Kanunla yapılan değişikliğe kadar tek hâkimli mahkeme olarak görev yapmıştır. Ancak asliye hukuk mahkemelerinin 5235 sayılı Kanunla tek hakimli mahkeme olarak kurulması öngörüldükten sonra, Kanundaki toplu mahkeme olarak öngörülen ifadelerin değiştirilmesi gerekmiştir. Nitekim 1086 sayılı Kanunda, toplu mahkemeler esas alınarak kullanılan "tahkikat hakimi", "reis" gibi terimlerin, tek hakimli mahkeme esas alınarak düzenlenmesi gerekmiştir.

Kanunun bazı maddelerinde ise yanlış kullanılan terimler vardır. Örneğin 104 üncü maddede "istinabe" yerine "naip", 364 üncü maddede ise "naip" yerine "istinabe", 442 nci maddede "hüküm" yerine "ilâm" ve 109 uncu maddede "müddei" yerine "müddi" denilmiştir. Gıyap kurumu 1086 sayılı Kanundan çıkarıldığı halde, gıyap sözcükleri Kanunun 323, 364 ve 509 uncu maddelerinde hâlâ yer almaktadır.

Yeni bir Tasarı hazırlanmasının nedenlerinden birisi de ülkemizdeki adil yargılanma hakkının sağlanabilmesidir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile taahhüt edilen adil yargılanma hakkının sağlanabilmesi için, usul kanunlarındaki hükümler uygun hâle getirilmelidir. Çünkü adil yargılanma hakkı, yargılamanın makul süre içinde tamamlanmasını gerektirmektedir. Makul süre içinde yargılama yapılabilmesi için, 1086 sayılı Kanunda yer alan ve engel teşkil eden hükümlerin değiştirilmesi gerekmiştir. Makul süre içinde yargılama yapılabilmesinde usul kanunlarının önemli rolü bulunmaktadır. Ancak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu tek başına yargının hızlanmasını sağlamaya yeterli değildir. Nitekim, bunun böyle olmadığı şimdiki kadar yapılan değişikliklerde de görülmüştür. Yargının diğer sorunları çözümlenmedikçe hazırlanan Tasarının tek başına gecikmeleri önlemesi mümkün olmayacaktır.

Bunların yanında Kanunumuzun me hazını teşkil eden Neuchâtel Medeni Usul Kanunu da de ğişmiştir. Neuchâtel Medeni Usul Kanunu için hazırlanan Kanun Tasarısı 28 Haziran 1988 tarihinde Kanton Parlamentosunun Adalet Komisyonuna gönderilmiş, 30 Eylül 1991 tarihinde oybirliği ile kabul edilerek 1 Nisan 1992 tarihinde yürürlüğe girmiş ve böylelikle 7 Nisan 1925 tarihli mehaz Kanunumuz yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Kanunda eski Kanunun sistematığı ve kurumları korunmakla beraber önemli de ğişiklikler yapılmıştır.

Yukarıda açıklanan nedenlerle Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun gözden geçirilerek yeni bir tasarı hazırlanması için, 2992 sayılı Kanunun 34 üncü maddesi hükmü uyarınca, 27/1/2004 tarihli Bakan Olur'u ile bir Komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun oluşturulmasındaki amaç, Bakanlık Olurunda; "Yargı reformu çerçevesinde olmak üzere; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda uygulamadan kaynaklanan aksaklıkları gidermek, davaların hızlı, basit, en az giderle ve etkin bir biçimde görülmesi ve bir kısım uyuşmazlıkların nizasız kaza, sulh, uzlaşma gibi yöntemlerle çözümünü sağlamak, karşılaştırmalı hukuktaki gelişmeleri hukuk yargılamasına yansıtmak amacıyla yeni bir Kanun Tasarısı hazırlamak." şeklinde belirtilmiştir.

Tasarı, bu çerçevede oluşturulan Komisyon tarafından hazırlanmıştır.

Komisyon ilk olarak hazırlanacak Tasarı ile ilgili bazı ilke ve hedefler belirlemiş ve çalışmalarını bu çerçevede yürütmüştür.

Bu ilkelerden birincisi, yepyeni bir tasarı hazırlamak yerine, mevcut 1086 sayılı Kanunun temel felsefesi korunup, mevcut hükümleri değerlendirilerek tasarının hazırlanmasıdır. Zira, 1086 sayılı Kanunun kabulünden bugüne kadar yaklaşık 80 yıllık bir yargılama hukuku tecrübesi ve kültürü oluşmuştur. Bu süre içinde, doktrinde bir çok kitap, tez ve makaleler yazılmış, farklı görüşler tartışılmış, yargı kararlarıyla ortaya çıkan ciddi bir içtihat birikimi ortaya çıkmıştır. Tüm bu birikimin yok sayılmasının doğru olmayacağı düşüncesi ile yeni bir yargılama sistemi yerine, mevcut yargılama hukuku kurallarının gözden geçirilmesi, aksayan yönlerinin tespit edilerek düzeltilmesi, geçen süre içinde eskiyen, güncelliğini kaybeden, ihtiyacı karşılamayan kurumların yenilenmesi, karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde yeni kurum ve kuralların kabul edilmesi, uygulamada ortaya çıkan sorunlara, temel kavram ve kurumları zedelemekten cevap verecek yeni düzenlemelerin kabul edilmesi ilkesi benimsenmiştir. Ancak gerektiği zaman, mevcut sistemle uyum gözetilerek yeni kurum ve kurallara da yer verilmiştir. Bu açıdan, Tasarı aslında 1086 sayılı Kanunun revize edilmesidir. Yeni bir usul kanunu sebebiyle uygulamada sürebilecek tereddüt ve içtihat uyuşmazlıkları da böylelikle önlenmek istenmiştir.

İkinci olarak, son hazırlanan tasarılar da önemli bir tartışma konusu olan, sulh hukuk ve asliye hukuk mahkemesi ayırımı muhafaza edilmiştir. Bu ayırımın kaldırılması için ileri sürülen, görevsizlik kararı verilmemesi nedeniyle yargılamanın hızlanacağı gerekçesi Komisyon tarafından kabul edilmemiştir. Çünkü bu ayırımın tarihi nedenleri yanında, uygulanan yargılama usulü ve bu mahkemelerden verilen kararlara karşı kanun yollarına başvuru olanaklarının farklı oluşu, bu ayırımın korunmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca bu mahkemeler arasında miktar ve değerine bakılmaksızın açılan davalar bakımından sağlanan bir uzmanlık da korunmuştur. Örneğin, iflâs davaları ile vakfa ilişkin davaların asliye hukuk mahkemesinde; buna karşılık kira sözleşmesinden doğan uyuşmazlıkların sulh hukuk mahkemesinde görülmesi

sürdürülmüştür. Ayrıca, başka mahkemelerin görevine girmeyen tüm çekişmesiz yargı işlerinin de sulh hukuk mahkemesinde bakılması kabul edilmiştir. Bu yapılırken yazılı yargılama usulü ile basit yargılama usulünün birbirinden daha farklı usuller içermesi dikkate alınmıştır. Sulh hukuk mahkemelerinde açılan davaların daha basit ve daha kısa sürede çözümü amaçlanmıştır.

Tasarıda güncel ve akıcı bir dil kullanılması ilkesi benimsenmiştir. Ancak, özellikle hukukî kavramlar konusunda, üzerinde tereddüt edilmeyen, yerleşmiş, herkesin anladığı kavram ve terimler aynen muhafaza edilmiştir. Türk Medenî Kanununun, özel hukuk alanında temel Kanun olması dikkate alınarak, mümkün olduğunca, bu Kanunun kabul ettiği kavramlar ve terimler öncelikle tercih edilmiştir. Belirli bir alanda uygulaması olan kavram ve kurumların, o alanda yerleşmiş kavram ve terimlerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Kavram, kurum ve terim bakımından karışıklığa meydan vermemek için, mümkün olduğunca teknik kavramlarda aynı terimler kullanılmaya çalışılmıştır. Esas olarak doktrin ve uygulamada genel kabul gören terimler kullanılmaya çalışılmıştır. Genel kabul görmeyen terimlere Tasarıda yer verilmemesine özen gösterilmiştir. Örneğin "bağımlı katılan" yerine, "fer'î müdahil", "bağımsız katılan" yerine, "aslî müdahale" terimleri kullanılmıştır.

Tasarı hazırlanırken, 1086 sayılı Kanunun madde numaraları muhafaza edilememiştir. Çünkü yeni hazırlanan bir tasarıda getirilen yeniliklere, Kanundan çıkarılan yaklaşık seksen maddenin boşlukları içinde yer vermek ve böylece madde numaraları değişmeden düzenleme yapabilmek mümkün değildir. 10/10/1984 tarihli ve 3056 sayılı Kanuna dayanılarak çıkartılan Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 13 üncü maddesinde, maddelerin nasıl yazılacağı açıklanmıştır. Bu düzenlemeye göre, maddelerin teselsül etmesi ve hazırlanan tasarılar da madde

boşluklarının bulunmaması gerekmektedir. Yine bu Yönetmeliğe göre hazırlanan Tasarıda madde başlıkları yer almalıdır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunumuzun maddelerinde madde başlıkları yoktur. Ancak 5236 sayılı Kanunla 1086 sayılı Kanuna eklenen 426/A-439 uncu maddelerde madde başlıkları yer almaktadır. Tasarıda şekil olarak bir farklılık da maddelerin fıkralarının parantez içinde gösterilmiş olmasıdır. Bu yenilik hükümlerin takibinde büyük kolaylık sağlamaktadır.

Hazırlanan Tasarıda, ayrıntılı düzenleme yapılmasından kaçınılmıştır. Her kurumla ilgili temel esasların kanunda tereddütsüz yer alması ve uygulamada sorun oluşturacak hususların açıklığa kavuşturulması kabul edilmiştir. Bunun yanında, zorunlu olmadıkça kazuistik bir yöntem izlenmekten kaçınılmıştır. Maddelerin düzenlenmesinde "özel hükümlerin saklı tutulması" şeklindeki ifadelerden kaçınılmış, zorunlu olmadıkça bu atıf yöntemi benimsenmemiştir. Çünkü, özel hükümler zaten saklı ve önceliklidir. Ancak, özellikle vurgulanması gereken yerlerde genel ifadelerle değil, ilgili kurum belirtilerek atıf yapılmıştır. Bu atıflar bakımından da maddelerde ileride yapılacak değişiklikler sebebiyle bir karışıklık çıkmaması için, madde atfından daha çok, kuruma veya kurala atıf yöntemi kabul edilmiştir.

Kanun sistematigi bakımından, yargılama akışına uygun, takip edilmesi kolay, mantikî, sade ve basit bir sistematik anlayış benimsenmiştir. Yargılamanın daha doğru, amacına uygun, daha hızlı ve etkin yürütülmesine hizmet edecek yeni kurumların alınması yanında, yargılama sisteminin daha basitleştirilmesi de kabul

edilmiştir. Ancak usul hukukunun amacı olan maddî gerçeğe ulaşmaktan ödün verilmeyecek bir düzenleme yapılmaya çalışılmıştır.

Tasarıda, mahkeme dışı çözüm yolları ile sulh veya uzlaşmayı mümkün kılacak ve teşvik edecek bir alt yapının oluşturulması benimsenmiştir. Uygulamada zaman zaman yanlışlıklara sebep olan, Kanunda bir çok farklı sürenin düzenlenmesi yerine, temel bazı sürelerin kabul edilerek, bunlara uygun hükümlere yer verilmesi düşünülmüştür.

Tasarıda, yargılamanın niteliği ile ters düşmediği ölçüde güncel teknik gelişme ve kolaylıklardan yararlanılması, örneğin ses ve görüntü kayıtlarının yargılamada kullanılması benimsenmiş, deliller bakımından teknik gelişmelerin gözetilmesi düşünülmüştür. Bu konuda yeni, fakat yargılama ilkelerine ters düşmeyen en az riskli yöntem kabul edilmiştir.

Tüm hükümlerin düzenlenmesinde, tarafların ve ilgililerin hak arama özgürlüğünü genişleten, yargılama sırasındaki haklarını en iyi şekilde teminat altına alacak ve yargı organlarının yüceliği ve saygınlığını koruyacak ilkelere yer verilmiştir.

Bugüne kadar çekişmesiz yargı işleri, farklı kanunlarda, dağınık şekilde ve yetersiz hükümlerle yürütülmüştür. Çekişmesiz yargıyla ilgili bazı yabancı ülkelerde olduğu gibi ayrı bir çekişmesiz yargı kanunu yapılması yerine, İsviçre Federal Medenî Usul Kanunu Taslağındaki gibi, Tasarının içinde düzenleme yapılmasının daha uygun olacağı kanaatine varılmış ve çekişmesiz yargı da düzenlenmiştir. Buna karşılık yargının yükünün azaltılması yollarından birisi olan alternatif uyuşmazlık çözümleri hakkında Tasarıda düzenleme yapılmamıştır. Sadece "Ön İnceleme" Bölümünde hâkimin tarafları bu yola teşvik edebilmesine imkân sağlanmıştır. Avrupa Birliğine dahil olan ülkelerdeki gibi, alternatif uyuşmazlık çözümleri hakkında ayrı bir kanun hazırlanmasının daha uygun olacağı kabul edilmiştir.

Tasarının madde gerekçelerinde, değişikliklerin gerekçesi yer aldığı için burada sadece çok genel olarak getirilen yenilikler değerlendirilecektir.

Tasarının Birinci Kısmı Genel Hükümler başlığı altındaki, Birinci bölümde, Görev, Yetki ve Yargı Yeri Belirtilmesi incelenmiştir. Bu Bölümün Birinci Ayırımında görev düzenlenmiştir. Görevle ilgili yenilik yapılmamış sadece maddelerde tereddüt edilen hususlarda açıklık getirilmiş veya uygulamada kısmî dava açılmasında görevin belirlenmesindeki gibi bazı zorluklar aşılmaya çalışılmıştır. Nitekim, kısmî dava açan kişinin saklı tuttuğu kısmın çekişmeli olup olmadığını çoğu zaman bilmesi mümkün olmadığından maddede daha basit bir düzenleme yapılmış ve alacağın saklı tutulan kısmı da nazara alınarak görevli mahkemenin belirlenmesi kabul edilmiştir.

Sulh hukuk mahkemelerinin görevi, 1086 sayılı Kanun ile Tasarıda 8 inci maddede düzenlenmiştir. Farklı olarak iflâs davaları dışında konkordato veya uzlaşma suretiyle sermaye şirketlerinin yeniden yapılandırılması sulh hukuk mahkemelerinin görevi dışında tutulmuştur.

Yetki konusunda daha sistematik, daha açık bir düzenleme yapılmaya çalışılmıştır. Bu Kısımda yeni olarak, yetki sözleşmelerinin sadece tacirler ve kamu tüzel kişileri arasında yapılması kabul edilmiştir. Çünkü yetki sözleşmeleri ile genellikle güçlü olan taraf, yetkili olmayan ve dilediği bir mahkemeyi yetkili kılabilir. Usul hukukunun

sosyal yönü güçsüz olan kişileri yargılama sırasında korumayı gerektirmektedir. Bu nedenle Tasarıda, tacir olmayanlar bakımından yetki sözleşmesi yapılabilmesi olanağı kaldırılmıştır. Yeni getirilen hükümlere göre, tacirler ve kamu tüzel kişileri, aralarında doğmuş veya doğabilecek uyuşmazlıklar hakkında bir veya birden fazla mahkemeyi yetkili kılabilirlerdir. Yine taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça dava sadece sözleşmeyle belirlenen mahkemelerde açılabilir. Böylelikle olumsuz yetki sözleşmesi yapılabilmesi tacirler veya kamu tüzel kişileri bakımından kabul edilmiştir.

Birinci Kısımın Üçüncü Bölümünün İkinci Ayırımında, hâkimlerin sorumluluğu düzenlenmiş ve hâkimlerin fiillerinden dolayı Devletin birinci derecede sorumluluğu kabul edilmiştir. Böylelikle Anayasamızın 129 uncu maddesinin beşinci fıkrasına uygun bir düzenleme yapılmıştır. Bu Kısımın Dördüncü Bölümünde, taraflar ve davaya katılan üçüncü kişiler düzenlenmiştir. Aslî müdahale de davaya müdahale maddeleri arasında açıkça düzenlenmiştir.

İkinci Kısımda düzenlenen dava çeşitleri ve dava şartları ile ilgili hükümler yenidir. Eda, tespit ve inşâî davalar dışında, kısmî dava, davaların yığılması, terditli dava, seçimlik dava ve topluluk davası yeni olarak düzenlenmiştir. Topluluk davası ile derneklerin üyeleri adına tespit davası açabilmeleri ya da müdahalenin önlenmesini isteyebilmeleri mümkün hâle getirilmiştir. Örneğin, bir tüketici derneği, tüketicilerle ilgili dava açabilecektir. Bu Kısımın İkinci Bölümünde dava şartları genel olarak sayılmış ve ayrıca bu dava şartlarının incelenmesi ele alınmıştır. Derdestlik dava şartı hâline getirilerek, aynı davanın ikinci kez açılması durumunda derdestliğin ilk itiraz olarak ileri sürülüp her iki davanın gereksiz yere görülmesi önlenmek istenmiştir. Bu sayede hem gereksiz masraf yapılması önlenerek hem de mahkemeler gereksiz yere meşgul edilmeyecektir. Bu Kısımın İkinci Bölümünün İkinci Ayırımında ilk itirazlar düzenlenmiştir. İlk itirazların sayısı azalmıştır. Dava ve cevap dilekçesindeki eksikliklerin ilk itiraz olarak ileri sürülmesi kaldırılmıştır. Zira bu dilekçelerdeki zorunlu unsurların ilk itiraz olarak ileri sürülmesi bile her zaman ileri sürülebilmesi mümkün idi. Bunun gibi davaların birleştirilmesi de ilk itiraz olarak kabul edilmemiştir. Çünkü, ilk itiraz olarak ileri sürülmediği takdirde ayrı mahkemelerde görülen davaların birleştirilmesi mümkün değildir. Bu ise uygulamada davaların daha da gecikmesine neden olan bir davanın diğeri için bekletilerek, yani bekletici sorun sayılarak uzamasına neden oluyordu. Üçüncü Kısım olan Yazılı Yargılama Usulü Kısımının Beşinci Bölümünün Üçüncü Ayırımında ise ön sorun ve bekletici sorun düzenlenmiştir. Ön sorun 1086 sayılı Kanunda "hadise" olarak düzenlendiği hâlde bekletici sorunla ilgili hüküm yenidir.

Üçüncü Kısımda, Yazılı Yargılama Usulüne ilişkin hükümler yer almaktadır. Burada en önemli yenilik davanın açılmasıyla davacıdan avans alınmasıdır. Böylelikle dava sırasında her işlem için ayrı ayrı masraf alınması sebebiyle zaman kaybı önlenmek istenmiştir. Davanın başında avans alınması bu gecikmeleri önleyecek niteliktedir. Yargılama giderlerinin zamanında yatırılmaması, tek başına davaların gecikme sebebi olmamakla birlikte, önemli etkenlerden biridir. Gerek kanundan gerekse yerleşmiş yargı uygulamalarından kaynaklanan bu aksaklığın önlenmesi amacıyla, öncelikle dava açılmasıyla ilgili "Harç ve avans ödenmesi" kenar başlıklı 125 inci madde düzenlenmiştir. Bu hüküm, davacının dilekçesini mahkemeye sunarken, açtığı davadan kaynaklanan yargılama giderlerinin yaklaşık olarak mahkemece hesaplanarak kendisinden peşin olarak tahsilini öngörmektedir. Yine hangi masrafların yargılama giderleri kapsamına girdiği belirlenmiş, ayrıca davacının

davayı açarken ödemek zorunda olduğu giderin peşin olarak tahsilinden sonra, taraflardan

her birinin ikamesini talep ettiği delil için belirlenen avansı, verilen kesin süre içinde yatırma zorunluluğu getirilmiştir.

Uygulamada kabul edilmemekle beraber, doktrinde genel kabul gören iradî taraf değişikliği Tasarıda kabul edilmiştir.

Üçüncü Kısımın Dördüncü Bölümünde Ön İnceleme düzenlenmiştir. "Ön İnceleme" başlığını taşıyan bu Bölüm, medenî usul hukuku alanındaki kanunlaştırmada, hukukumuz için önemli bir yeniliktir. Uygulamada en çok şikâyet edilen ve yargılamanın gecikmesi sebebi olarak gösterilen önemli bir husus, tam hazırlık yapılmadan tahkikata başlanmasıdır. Hatta çoğu kez, taraflar delillerini tam olarak göstermeden ve dilekçelerine eklemeyen, mahkeme de delilleri tam olarak toplamadan tahkikata başlamaktadır. Delillerin ve hukukî uyumsuzluğun tartışılması için yeterli hazırlık yapılmadan tahkikata başlandığında, istenen sonuç elde edilememekte, tahkikat, delillerin toplanması için gereksiz yere uzamaktadır. Bunun yanında, mahkemelerce, yeterli hazırlık yapıp dosyalar incelenmediğinden ve taraflar da bu konuda gerekli açıklamaları tam olarak yapmadıklarından, yargılamanın başında karar verilmesi gereken, usule ilişkin dava şartları ve ilk itirazlar davanın sonunda karar verilebilmektedir. Örneğin, iki yıl süren bir davanın sonunda, bazen mahkemenin görevsizlik ya da yetkisizlik kararı verdiği veya zamanaşımı gerekçesiyle davayı reddettiği görülebilmektedir. Dilekçelerin karşılıklı verilmesi aşaması tamamlandıktan ve tarafların elinde bulunan delillerin mahkemeye sunulmasından, elde olmayanların ise masrafları ödendikten ve nereden getirtileceğine ilişkin bilgiler verildikten sonra, tahkikatın başlatılması amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak, tahkikatın, amacına uygun olarak, sadece uyumsuzluğun ve uyumsuzluğa ilişkin delillerin incelendiği ve tartışıldığı bir aşama hâline getirilmesi; bunun için de tarafların anlaşmaları ve anlaşamadıkları hususların tahkikat başlamadan tam tespiti gereklidir. Ayrıca, işin esasına girilmesi gerekli olmayan, usule ilişkin kararlarla sürelerle ilişkin kararların da başlangıçta verilmesi, bir çok uyumsuzluğun baştan hâlli sonucunu doğuracaktır. Bu aşamada, uyumsuzluk konuları tam ve açık olarak tespit edilmiş olduğundan, tarafların durumlarını gözden geçirerek sulh olmaları da daha kolay hâle gelebilecektir. Bu aşamanın diğer bir olumlu yönü ise uyumsuzluk noktaları kesin olarak tespit edildiğinden, inceleme ve hukukî tartışma da bu noktalara münhasır olarak yapılacak, gereksiz işlemlerin ve zaman kaybının önüne geçilmiş olacaktır.

Ön incelemenin amacına uygun yapılması, taraflar arasında sulh imkânını artıracak, hatta yargılama dışı uyumsuzluk çözüm yollarıyla da bağlantılı olarak tarafların doğrudan ya da arabulucu yardımıyla uyumsuzluğu çözmelerinin yolunu açacaktır. Taraflar sulh olmadıklarında ise tahkikat için tüm hazırlıklar yapılmış olduğundan, tahkikatta sadece tanık dinlenmesi, bilirkişiye başvurulması ve keşif gibi usul işlemleri gerçekleştirilecek, tahkikatın arka arkaya yapılacak birkaç oturumda da tamamlanması mümkün olabilecektir. Bu Bölümün "Ön İnceleme" olarak ifade edilmesinin sebebi, dilekçelerden sonra, mahkemece yapılacak ilk inceleme aşaması olması, ancak işin henüz esasına tam olarak girilmemesidir. Bu aşama, tahkikat olmadığından tahkikat ifadesi de kullanılmamıştır. Çünkü, bu aşamada bir ön tahkikat ve benzeri işlemlerden daha çok, tahkikattan önce yapılması gereken işlemler tamamlanmaktadır. Bu Bölüm, Tasarıda yeni olmakla birlikte, hukukumuzda tamamen

yabancı da değildir. Nitekim istinaf aşamasında ön inceleme kabul edilmiştir. Yine temyiz aşamasında da işin esasına girilmeden ön inceleme yapılmaktadır.

Dördüncü Kısım "İspat ve Deliller" başlığını taşımaktadır. Bu Kısımdaki ispat hakkı, ispat yükü ve karşı ispatla ilgili hükümler yenidir. Dördüncü Kısımın İkinci Bölümünde "senet" yerine "belge ve senet" ibaresine yer verilmiştir. Bu Bölüm içinde delil olarak, belge ve senet düzenlenmiştir. Burada ilk defa hukukumuzda belge kavramı ile senet kavramı birbirinden ayrılmış, belge, senet kavramını da içine alacak şekilde bir üst kavram olarak kabul edilmiştir. Belge ile senedin ayrılması hem kavramsal hem de hukukî anlamda önemlidir. Her şeyden önce, belge genel anlamda bir bilgiyi taşımaya elverişli ortamı ya da şeyi ifade etmektedir. Şüphesiz her bilgi taşıyıcısının delil olarak bir değeri olmakla birlikte, o bilginin ne kadar güvenli taşındığı ve kesinliği ile bağlantılı şekilde delil olarak kullanılırken farklı kuvvette kabul edilmektedir. Bu sebeple örneğin, altı imzalanmış kâğıt üstündeki bir metin, yazı veya imzası inkâr edilmedikçe senet olarak kesin delil niteliğine sahiptir. Güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik ortamdaki veriler ise doğrudan senet olmamakla birlikte, senet kuvvetindedir. Oysa, imzasız sadece içinde belirli bilgiyi taşıyan bir kâğıt üzerindeki yazı, yazılı delil başlangıcı olarak senet kuvvetinde değildir.

Senet kesin olarak kullanılan ve kanunun özel bir anlam yüklediği belge türüdür. Oysa, her belge senet olmadığı gibi, kanunun senet dışında da delil olarak kabul ettiği belgeler mevcuttur. Örneğin, yazılı delil başlangıcı, niteliği itibarıyla bir belgedir, ancak kanunda kabul edilen şekliyle senet değildir. Bunun dışında günümüzde elektronik ortamda oluşturulan veriler mevcuttur. Elektronik ortamda oluşturulan bu veriler genel anlamda belgedir, ancak senet sayılmamaktadır. Gerek 1086 sayılı Kanunda gerekse Tasarıda düzenlenen hükümler arasında elektronik ortamda oluşturulan verilerin tamamı değil bir kısmı senet hükmünde kabul edilmiştir. Dikkat edilirse, bu tür elektronik belgeler dahi teknik anlamda senet değil, senet hükmündedir.

Ayrıca, belgenin üst kavram olarak kabul edilmiş olması, ilerde meydana gelecek teknik gelişmelere daha kolay ayak uydurulmasını ve bu yönde düzenleme yapılmasını mümkün kılacaktır. Herhangi bir veri taşıyıcısı, bugün anladığımız anlamda senet ya da güvenli elektronik imza ile imzalanmış elektronik verilerden daha kuvvetli bir ikna gücüne ve güvenliğe sahipse, onun kesin delil olarak kabulü de kolaylaşacak, bunun için kanunun sisteminin bozulması da gerekmeyecektir.

Açıklanan sebeplerle, belge ve senet arasında bir ayırım yapılarak, senetle ispat hükümleri gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir. 1086 sayılı Kanunda yer alan bazı hükümler bu Bölümden çıkarılmış bulunmaktadır. Bunun bir sebebi, delillere ilişkin genel bölümde bu hükümlerin yerini alabilecek hükümlere yer verilmesi, diğer sebebi ise Tasarıda düzenlenen maddelerden bir kısmının kaldırılan hükümleri de kapsayıcı nitelikte olmasıdır. 1086 sayılı Kanunda yer alan bazı hükümler ise güncelliğini kaybettiğinden kaldırılmış bulunmaktadır.

1086 sayılı Kanunda yer alan bazı hükümler Dördüncü Kısımın İkinci Bölümüne alınmamıştır. Çünkü, belge ve senetle ilgili bazı hususlar, dilekçelerin verilmesiyle bazıları da ispat ve delillere ilişkin genel hükümlerle doğrudan bağlantılıdır. Örneğin, tarafların ellerindeki belgeleri dilekçelerine ekleyerek mahkemeye vermelerine ilişkin hususlar dilekçelere ilişkin Bölümde, başka yerden getirilecek delillerle, delillerin incelenmesi genel olarak ispat ve delillere ilişkin genel hükümler içinde

düzenlenmiştir. Bunun dışında, uygulanma kabiliyeti kalmayan hükümlerle, kaldırılması boşluk doğurmayacak hükümlere bu Tasarıda yer verilmemiştir. Örneğin, 1086 sayılı Kanunun 305 inci maddesinde yer alan, nüfus kayıtlarının zıyaı hâlinde o kimsenin ailesine ilişkin özel belge ve kayıtların delil olarak kullanılacağı hakkındaki hükme Tasarıda yer verilmemiştir. Zira, bu hüküm mevcut olmasa da zaten genel hükümlere göre ispatı ve tespiti mümkündür, nitekim Yargıtay uygulaması da bu yöndedir. Yeni delil ibrazına ilişkin husus (HUMK m. 306), tahkikata ilişkin Bölümde "Yeni delil gösterilmesi" kenar başlığı ile, delil ibraz eden tarafın karşı tarafın onayı olmadan bundan vazgeçemeyeceğine ilişkin hüküm ise (HUMK m. 307) delillere ilişkin genel hükümlerde "Delilden vazgeçme" başlığı altında düzenlenmiştir. Senetlere ilişkin bazı hükümler ise 1086 sayılı Kanunda ayrı ayrı maddelerde düzenlenmiş olmalarına rağmen aslında aynı hususa ilişkindir; benzer mahiyetteki hükümler mümkün olduğunca sadeleştirilerek birleştirilmiştir. Hukukî işlemlerin belli bir miktar veya değer üzerinde olması hâlinde senetle ispatı kuralı muhafaza edilmiştir. Akdeniz ülkeleri olan Fransa, İtalya ve Yunanistan hukukunda da senetle ispat kuralı korunmaktadır. Yaklaşık yüz elli yılın üzerinde bir uygulaması olan ve uygulamada herhangi bir şikâyet konusu olmayan senetle ispat kuralı, Komisyonumuz tarafından da çoğunlukla kabul edilmiştir.

Dördüncü Kısımın Üçüncü Bölümünde yemin düzenlenmiştir. Tamamlayıcı yemine Tasarıda yer verilmemiştir. Takdiri delillerle ispatın mümkün olduğu hâllerde, hâkimin kanaatini yemin ile değil,

diğer delillerle tamamlaması kabul edilmiştir. 1086 sayılı Kanunda yer alan yemin formülü, taraf yemini düzenlemesinde, daha laik hale getirilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü Kısımın Dördüncü Bölümünde düzenlenen tanıkla ilgili hükümlerde, önemli bir değişiklik yapılmamıştır.

Dördüncü Kısımın Beşinci Bölümünde bilirkişi incelemesi düzenlenmiştir. Bu Bölümde yeni olarak, bilirkişinin sır saklama yükümlülüğü ve bilirkişinin yetkilerine yer verilmiştir. Ceza Muhakemesi Kanununun bilirkişi ile ilgili hükümlerine paralel bir düzenleme yapılarak, bilirkişilerin bölge adliye mahkemesi adli yargı adalet komisyonları tarafından her yıl düzenlenecek listelerde yer alan kişiler arasından seçilmesi kabul edilmiştir. Böylelikle bilirkişilerin uzman kişilerden oluşması, hukukî konularda gereksiz yere bilirkişiye başvurulmaması ve denetimi sağlanmak istenmiştir. Bilirkişi, Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisi olarak kabul edilmiştir. Bilirkişinin kasten veya ağır kusuru sonucu düzenlediği gerçeğe aykırı raporun karara esas alınması nedeniyle zarar gören kişilerin devlete karşı sorumluluk davası açabileceği düzenlenmiştir.

Dördüncü Kısımın Altıncı Bölümünde keşifle ilgili düzenlemeye yer verilmiştir. 1086 sayılı Kanundan farklı şekilde, keşfin sadece taşınmazlara ilişkin olmadığı daha açık olarak düzenlenmiş, ayrıca keşfe katlanma zorunluluğu ve soy bağının tespiti için inceleme yapılması hakkında yeni hükümler getirilmiştir.

Altıncı Kısımında basit yargılama usulü düzenlenmiştir. Seri yargılama ve sözlü yargılama usullerine Taslakta yer verilmemiştir. 1086 sayılı Kanunda seri yargılama usulü, sadece cevap dilekçesi ile cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi için yazılı yargılama usulüne nazaran kısa süreler öngörmekteydi. Bu kısa süreler dışında yazılı yargılama usulüne atıf yapıldığı için, seri yargılama usulü ile yazılı yargılama usulü

arasında bir fark bulunmamakta idi. Hatta cevap ve diğer dilekçeler için çoğu kez mahkemeye müracaat ederek sürenin uzatılması istendiğinden ve bu talep kabul edildiğinden, adı seri olan yargılama usulü çoğu kez yazılı yargılama usulünden daha uzun sürmekte idi. Bu nedenle uygulamada ismi dışında seri bir yargılama öngörmeyen bu usule yer verilmemiştir. Keza sözlü yargılama usulü de uygulamada yazılı yargılama usulü gibi uygulandığından, bu iki yargılama usulü kaldırılarak, basit yargılama usulü, yazılı yargılama usulüne nazaran daha hızlı daha kolay bir usul hâline gerilmeye çalışılmıştır.

Basit yargılama usulünde yapılan düzenlemede, genel hatlarıyla, sadece dava ve cevap dilekçesi şeklinde, dilekçe aşamasına yer verilmiş, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi yani replik düplik safhası çıkartılmıştır. Ön inceleme ve tahkikat aşamaları birleştirilmiş, ilk duruşmada ön incelemeye ilişkin işlemlerin de yapılmasına imkân tanınmıştır. Kural olarak ilk duruşmadan sonra, en fazla iki duruşmada (yani en fazla üç duruşma) tahkikatın tamamlanması, çok özel durumlarda duruşma sayısının artırılması amaçlanmıştır. Sözlü yargılama ve hükmün verilmesinin aynı duruşmada yapılması ve hükmün de kural olarak aynı duruşmada tüm unsurlarıyla tefhimi düşünülmüştür. Yargılamanın daha kısa sürede sonuçlandırılabilmesi için, davanın takipsiz bırakılması hâlinde bir defa dosya işleminden kaldırıldıktan sonra, davanın açılmamış sayılmasına karar verilmesi kabul edilmiş, iddia ve savunmanın değiştirilip genişletilmesinin başladığı an öne çekilmiş, duruşmalar arasındaki süreler kısa tutulmuş, tahkikat işlemlerinin kısa sürede tamamlanması öngörülmüştür.

Kanun yolları Sekizinci Kısımda düzenlenmiş, 1086 sayılı Kanuna 5236 sayılı Kanunla eklenen istinaf ve temyiz ile ilgili hükümler aynen muhafaza edilmiştir. Bu hükümler 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girdiğinden ve fakat bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamaması nedeniyle henüz uygulanmadığından ve bu hükümlerin değiştirilmesi yönünde bir eleştiri yapılmadığından aynen benimsenmiştir.

Geçici hukukî koruma kavramı doktrinde kullanılmakla birlikte, Tasarıda ilk defa yer almaktadır. Geçici hukukî korumalar Onuncu Kısımda düzenlenmiştir. Asıl nihai hukukî korumanın zaman alması ve ayrıntılı bir incelemeyi gerekli kılması sebebiyle, günümüzde geçici hukukî korumalar daha da önem kazanmıştır. Hatta denilebilir ki, asıl yargılama veya davadan önce, geçici korumalar

adeta bir ön yargılama hâlini almıştır. Geçici hukukî korumalar, hak arama özgürlüğü ve kişilerin haklarının korunması bakımından özel bir öneme sahiptir. Hak arama özgürlüğü çerçevesinde, hukukî korunma talebi için artık günümüzde, "etkin hukukî koruma" ihtiyacı ve talebinden söz edilmektedir. Yani, bir devletin sadece yalın olarak hak arama ve hukukî korunma yollarını düzenlemesi ve bunları açık tutması yeterli değildir; aynı zamanda bu yolların etkinliğini sağlamak, elde edilecek kararların uygulanabilir olması imkânını ayakta tutmak, hukukî korunma ihtiyacı ile orantılı ve bağlantılı bir yöntemi benimsemek gibi yükümlülüğü söz konusudur.

Belirtilen sebeplerle günümüzde, klasik ve temel geçici hukukî koruma türü olan ihtiyatî tedbir dışında, birçok yeni geçici hukukî koruma türü benimsenmiştir. Asıl dava veya yargılama konusuna ilişkin olarak ihtiyatî tedbirler yanında, para alacaklarına ilişkin takibin sonucunun güvence altına alınabilmesi için ihtiyatî haciz, delillerin korunması için delil tespiti bilinen geçici hukukî koruma türleridir. Ancak, özel kanunlarda bu geçici hukukî koruma türlerinin içinde yer almayan farklı geçici hukukî korumalara da yer verilmiştir. Örneğin, aile hukukuna ilişkin bir çok geçici hukukî

koruma, önleyici tedbir, koruma önlemleri ve aile ilişkilerinin geçici düzenlenmesi gibi farklı geçici hukukî korumalar mevcuttur. Bu geçici korumalar, bazı yönleri ile ihtiyatî tedbire benzemekle birlikte, ihtiyatî tedbirden daha farklı ve geniş bir alana sahiptir. Bu sebeple, genel bir geçici hukukî koruma başlığı altında temel olarak ihtiyatî tedbir düzenlenmekle birlikte, diğer geçici hukukî korumalara da değinilmiştir. İhtiyatî haciz, İcra ve İflâs Kanununda düzenlendiğinden, bu başlık altında düzenlenmemiş, bu Kısımda ihtiyatî tedbir ve delil tespiti ayrıntılı olarak düzenlenip, diğer özel geçici hukukî korumalara ilişkin genel atıf yapılmakla yetinilmiştir. Bunun dışında, klasik ihtiyatî tedbir türü olan teminat amaçlı ihtiyatî tedbirler dışında, eda veya düzenleme amaçlı ihtiyatî tedbirler de oldukça yaygınlaşmıştır.

Hukuk yargılaması bakımından en sorunlu alanlardan biri de geçici hukukî korumalardır. Uygulamada, haksız alınan ihtiyatî tedbir veya ihtiyatî haciz kararlarından dolayı telafisi güç zararların ortaya çıkmasına rastlandığı gibi, gerekli durumlarda ilgili geçici hukukî korumaya karar verilmediğinden dolayı elde edilen hükmün bazen uygulama kıymeti kalmamaktadır. Ayrıca, uygulamamızda önemli bir sorun da geçici hukukî korumaların birbirine karıştırılması ve gereği gibi uygulanmamasıdır. Örneğin, para alacakları için kural olarak ihtiyatî haciz istenmesi gerekirken ihtiyatî tedbir talep edilmesi, delil tespiti yerine bir dava türü olan tespit davası açılması, bunun en sık rastlanan örnekleridir. Ayrıca, bir mahkemeden ihtiyatî tedbir talep edilip reddedilmesi durumunda, başka bir mahkemeden böyle bir talepte bulunulması gibi davranışlara da uygulamada sıkça rastlanılmaktadır.

Yukarıda açıklanan hususlar göz önünde tutularak geçici hukukî korumalar, bu çerçevede ihtiyatî tedbir ve delil tespiti yeniden düzenlenmiştir.

Tahkim, ülkemizde ilk kabul edildiği tarih olan 1856 yılından bu yana etkin olarak kullanılamamaktadır. Tahkim kurumunu etkin kılmak için, yani özü var olan tahkim kültürünü ülkemizde geliştirmek amacıyla yapılması gereken ilk iş şüphesiz iç tahkim yani millî tahkime ilişkin usul ve esasları düzenleyen hükümleri, günümüz tahkim yaklaşımına uygun hâle getirmektir. Tasarının On birinci Kısımında yer alan tahkim hükümleri düzenlenirken, 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu esas alınmıştır. 4686 sayılı Kanun, bir kaç istisna dışında esas olarak 1985 tarihli Uncitral Model Kanununu benimsemiş ancak iktibas esnasında bazı konular eksik alınmış ve yine bazı konularda tercihler Model Kanundan değişik olarak kullanılmıştır.

Tahkim hakkındaki hükümler, Milletlerarası Tahkim Kanunundaki hükümlerin hemen hemen aynısıdır. Tasarıda, 4686 sayılı Kanundaki hükümlerin kabulü ile millî ve milletlerarası tahkim hükümleri arasındaki fark önlenmek istenmiştir. Ayrıca dünyada pek çok ülkenin milletlerarası ve millî tahkim için esas aldığı Uncitral Tahkim kuralları iç tahkim bakımından da benimsenmiştir.

1086 sayılı kanunda öngörülen cezalar, Tasarıda "disiplin hapsi" ve "disiplin para cezası" olarak düzenlenmiştir. Disiplin hapsi, özellikle duruşmanın düzeninin sağlanması gibi hâllerde öngörülmüştür. Davanın görülmesi sırasında kötü niyetli davranışları önlemek ve yargılamayı daha etkin kılabilmek için ise disiplin para cezası düzenlenmiştir. Bu cezaların tecili veya ertelenmesi gibi sebeplerle uygulanamaması önlenerek, yargılamanın işleyişinin güvence altına alınması amaçlanmıştır. Ayrıca bu Tasarıda, disiplin para cezasının özelliklerinin neler olduğu ve bu cezanın nasıl tahsil edileceği hususları da açıklığa kavuşturulmuştur.

Tasarı, yürürlük ve yürütme maddesi ile birlikte 455 maddeden oluşmaktadır. Bilindiği üzere, 1086 sayılı Kanun 582 maddedir. Genel gerekçenin değişik yerlerinde de açıklandığı üzere, 1086 sayılı Kanunun farklı kısımlarında yer alan, ancak birbirine benzer hükümleri düzenleyen maddeler bu Tasarıda tek madde altında birleştirilmiştir. Ayrıca, yürürlükteki Kanunun yaklaşık seksen maddesi değişik zamanlarda yürürlükten kaldırıldığı hâlde, kaldırılan maddeler dikkate alınarak teselsül ettirilmemiştir. Dolayısıyla hazırlanan Tasarıdaki madde sayısı, 1086 sayılı Kanunda yer alan madde sayısından daha azdır. Bunun sebebi, uygulaması olmayan, eskimiş ya da başka kanunlarda düzenlenmiş maddelerin Tasarıya alınmamış olmasıdır.

